

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Вітенка Захара Романовича
«Міжнародні зв'язки профспілок України у 20-х–30-х рр. ХХ ст.», подану
на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за
спеціальністю 07.00.01 – історія України**

В умовах сучасної України вкрай актуальною є проблема подолання наслідків тоталітарного минулого. Попри низку успіхів у цій сфері впродовж останніх років, зокрема, ухвалення та реалізацію відповідних законодавчих актів, дана проблема залишається вкрай гострою і містить загрози для державного суверенітету України. Відтак особливої актуальності набуває висвітлення історії формування на українських теренах тоталітарного режиму впродовж міжвоєнної доби.

Попри те, що після здобуття незалежності створено значний масив наукових праць, присвячених цьому періоду в історії України, і дотепер в історії міжвоєнної доби є доволі багато «білих плям», висвітлення яких допоможе більш повно переосмислити трагічні уроки минулого та зробити з них висновки. Саме тому дисертаційне дослідження Вітенка Захара Романовича, присвячене маловивченому аспекту діяльності профспілок УСРР-УРСР 20-х –30-х рр. ХХ ст., а саме, їх міжнародним зв'язкам, має як наукову, так і суспільну актуальність.

Дисертантом чітко визначено об'єкт і предмет дослідження, логічно окреслено його хронологічні рамки та територіальні межі, змістовно сформульовано мету і завдання роботи. Чітко вказано, в чому полягає новизна результатів дисертаційного дослідження. Не викликає заперечень структура дисертації. Вона впливає із мети та завдань дослідження, є чіткою і логічною, кожний із розділів має завершений характер, що в комплексі і дозволило дисертанту ґрунтовно проаналізувати проблему.

Характеризуючи перший розділ дисертації «Історіографія, джерельна база та методологія дослідження», варто зазначити наступне. Дослідивши історіографію проблеми, дисертант визначив її періодизацію. Проаналізувавши кожен із окреслених періодів: 20-х–30-х рр. ХХ ст., другої половини 50-х–80-х рр., 90-х рр. ХХ – початку ХХІ ст., Вітенко З.Р. визначив його характерні особливості, рівень об'єктивності наукових досліджень, їх залежності від суспільно-політичної ситуації в країні. Окремо дослідник висвітлив основні тенденції зарубіжної історіографії окресленої проблеми. На підставі детального аналізу стану наукової розробки проблеми міжнародних зв'язків профспілок України впродовж міжвоєнної доби дисертант доводить, що відповідний напрям діяльності профспілок дотепер не був об'єктом цілісного наукового дослідження.

Дослідивши масив архівних і опублікованих джерел з окресленої проблеми, дисертант засвідчив, що вона забезпечена достатньо репрезентативною, різноплановою джерельною базою, яка дає змогу системно висвітлити міжнародний аспект діяльності профспілок УСРР-УРСР 20-х –30-х рр. ХХ ст. У дисертації використано велику кількість архівних документів, зокрема, з фондів центральних (Центральний державний архів громадських об'єднань України та Центральний державний архів вищих органів влади та управління України) та обласних архівів (державні архіви Вінницької, Київської та Чернігівської областей), значна частина з яких вперше вводиться до наукового обігу. Також автором було досліджено низку опублікованих збірників документів, масив матеріалів архівної періодики, епістолярної спадщини.

Методологічна база дисертаційного дослідження дозволяє комплексно та об'єктивно висвітлити поставлену проблему. Застосування принципу історизму дало змогу відмовитися від ідеологічних кліше і розглянути проблему в контексті історичних обставин досліджуваного періоду. Застосування порівняльно-типологічного та проблемно-хронологічного методів, а також методу синхронного аналізу дозволило дисертантові якісно проаналізувати

значний і різноплановий масив даних і на їх основі простежити основні тенденції у міжнародній діяльності профспілок України. Методологічний інструментарій дослідження є достатнім для комплексного дослідження поставленої проблеми та вирішення поставлених дослідником завдань.

У другому розділі дисертаційного дослідження Вітенка З.Р. «Профспілки України у контексті теорії і практики комуністичного інтернаціоналізму» здійснено ретроспективний аналіз історії профспілок України, простежено особливості їх підпорядкування більшовицькому режиму, проаналізовано місце профспілок у політичній системі «диктатури пролетаріату», висвітлено особливості їх організаційної структури та умов членства, причини та характер численних реорганізацій профспілок. Дослідником було подано розлогий статистичний матеріал щодо кількісного складу галузевих профспілок, простежено динаміку зміни цього складу та виявлено причини вказаних змін (дис., с.63-65).

Дисертантом на основі аналізу постанов компартійних і профспілкових органів чітко визначено, що діяльність профспілок була повністю підпорядкована інтересам компартійної влади, профспілки виступали в якості слухняного знаряддя партійно-державного апарату, зокрема, щодо реалізації міжнародної політики (дис., с.74-76). У дисертації висвітлено доктринальні засади політики «більшовицького інтернаціоналізму» та визначено ту роль, яку профспілки мали відігравати у реалізації цієї доктрини (дис., с.78-80).

У дисертаційному дослідженні Вітенка З.Р. з'ясовано, що одним із важливих засобів створення позитивного іміджу СРСР на міжнародній арені була організація робітничих делегацій із зарубіжних країн, які мали відвідувати підприємства та установи і знайомитися з «перевагами» комуністичного ладу. На підставі аналізу значного масиву статистичних даних по окремим галузям промисловості, містам та підприємствам дисертантом доведено, що компартійна влада приділяла значну увагу формуванню у робітників із зарубіжних країн позитивного уявлення про форсовану індустріалізацію і створенню ілюзії, що умови праці та побуту радянських робітників є кращими,

ніж у капіталістичних країнах. Дисертант переконливо доводить, що компартійною владою фактично здійснювалися масштабні, ретельно сплановані кампанії, спрямовані на дезінформацію членів іноземних робітничих делегацій, а відтак і широкого загалу зарубіжних країн, на створення у них хибного, свідомо фальсифікованого уявлення про життя радянських громадян. Свідчення введених в оману делегатів, у свою чергу, активно використовувалися у пропагандистській діяльності комуністичних партій зарубіжних країн (дис., с.87-93).

У третьому розділі «Громадський вимір виробничо-політичної імміграції в Україні» висвітлено основні тенденції залучення комуністичним режимом іноземних робітників та інженерно-технічних фахівців до роботи на промислових підприємствах України. Дисертантом проаналізовано нормативно-правову базу імміграції іноземців, простежено інституційні аспекти формування та реалізації імміграційної політики (дис., с.98-105). Цінним здобутком дисертації є те, що на основі розлогого статистичного матеріалу було виявлено динаміку залучення іноземних фахівців у промисловість України за окремими галузями (дис., с.106-108). Наукову новизну має висновок дослідника, що іноземні фахівці в якості експертів і консультантів брали участь у проектуванні і реалізації практично всіх найбільших будівництв першої п'ятирічки (дис., с.107).

На основі ґрунтовного фактичного матеріалу дисертант з'ясував, що переважна більшість інноваційних розробок, запропонованих іноземними фахівцями, так і не була впроваджена у виробництво, значна частина навіть не взята до розгляду, причому партійні та господарські функціонери, всупереч офіційним деклараціям, часто прямо саботували впровадження інновацій на промислових підприємствах (дис., с.121-125).

Вагомим науковим здобутком дисертанта є те, що ним було вперше системно висвітлено умови праці та побуту іноземних робітників та інженерно-технічних фахівців в Україні. Дослідник довів, що реальна ситуація, з якою зіткнулися іноземні фахівці, абсолютно не відповідала тим райдужним

перспективам, які змальовувала перед іноземцями комуністична пропаганда. Часто робітники та інженерно-технічні фахівці із зарубіжних країн жили в жахливих умовах, не маючи ні нормального харчування, ні житла, не отримуючи медичної допомоги. До того ж, перед працевлаштуванням їх було свідомо введено в оману щодо умов оплати праці (дис., с.126-131). Дисертант доводить, що саме незадовільні умови праці та побуту були основною причиною швидкої плинності іноземних фахівців та врешті-решт спричинилися до повернення на батьківщину практично всіх трудових мігрантів із зарубіжних країн.

У четвертому розділі «Профспілки у зовнішньополітичних акціях більшовицького режиму» дослідником відтворено механізм реалізації профспілковими органами зовнішньополітичних рішень компартійної влади. Варто відзначити, що у дисертації системно висвітлено участь профспілок у діяльності міжнародних комуністичних організацій, а саме, Червоного інтернаціоналу профспілок (Профінтерну), Міжнародної організації робітничої допомоги (Міжробдопу), Міжнародної організації допомоги борцям революції (МОДР). На основі значного масиву архівних документів дослідником детально проаналізовано основні форми залучення профспілок до діяльності вищевказаних організацій, специфіку діяльності профспілок спільно з кожною з них (дис., с.136-151).

Дисертантом було детально проаналізовано участь профспілок в ініційованих компартійною владою акціях підтримки представників комуністичних партій зарубіжних країн. Зокрема, ґрунтовно висвітлено акції збору коштів на допомогу іноземним комуністам. Дослідник доводить, що збір коштів, який офіційно мав бути добровільним, фактично відбувався у примусовому порядку. Особливо вражаючими є наведені дисертантом факти масового вилучення в українських селян продовольства «на допомогу закордонним пролетарям» у розпал Голодомору 1921-1923 рр. (дис., с.164-165)

Визнаючи загалом високий науково-теоретичний рівень та ґрунтовність дисертаційного дослідження, варто зупинитися на окремих зауваженнях та побажаннях.

1. При висвітленні доктринальних засад діяльності профспілок доцільно було б звернути увагу на так звану «дискусію про профспілки» 1920-1921 рр.

2. Окремі сюжети, які висвітлюють особливості організаційної структури профспілок (другий розділ, с.67, 69, 73), вбачаються занадто деталізованими, надмірно переобтяженими фактичними даними.

3. Більш детально доцільно було висвітлити основні напрями та тенденції зовнішньої політики СРСР впродовж міжвоєнної доби, зокрема, питання поступового переходу від доктрини «світової революції» до доктрини «обложеної фортеці».

4. У четвертому розділі при аналізі участі профспілок в організації кампаній з підтримки іноземного робітничого руху слід було б детальніше зупинитися на питанні висвітлення становища робітників у зарубіжних країнах на сторінках профспілкової преси.

Утім, слід наголосити на тому, що вказані зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Наукові положення, висновки і пропозиції, представлені у дисертаційному дослідженні Вітенка Захара Романовича, характеризуються науковою новизною, мають теоретико-методологічне значення та становлять практичну цінність. У наукових публікаціях і авторефераті дисертанта відображено основні положення і результати дисертаційної роботи. Результати дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію на міжнародній та низці всеукраїнських наукових конференцій. Виклад дисертаційного матеріалу є послідовним і логічним.

Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у ході розробки навчальних програм, підготовки навчальних посібників з історії міжнародних відносин та історії профспілкового руху.

Враховуючи все вищевикладене, можна дійти висновку, що дисертаційне дослідження Вітенка Захара Романовича «Міжнародні зв'язки профспілок України у 20-х–30-х рр. ХХ ст.» є цілісним і завершеним, виконаним на високому фаховому рівні, воно відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів та вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., зі змінами, внесеними постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 р., № 1159 від 30 грудня 2015 р. та № 567 від 27 липня 2016 р., а його автор заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент,

кандидат історичних наук,

Апарат Верховної Ради України,

помічник-консультант

народного депутата України

Є.С. Костюк

